

GARDINO PAVIETO REGISTRAS, ŽIRGAI, KARIŲ GINKLUOTĖ 1565 M. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS KARIUOMENĖS SURAŠYME

Doc. dr. Jūratė Čirūnaitė
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2023.38.1>

Anotacija. Straipsnyje aptariami 1565 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariuomenės surašymo duomenys: Gardino pavieto registro struktūra, kaip buvo užrašomi į kariuomenę siunčiami asmenys – bajorų šeimos nariai ir ne bajorai, aprašomi žirgai ir kiti joti skirti arkliai. Pristatoma raitelių ir pėstininkų ginkluotė, aprašomi ginkluotės komplektai, pateikiami komplektų sąrašai pagal jų naudojimo dažnumą. Aprašoma apsauginė ir puolamoji raitelių ir pėstininkų ginkluotė, apsauginės ir puolamosios ginkluotės komplektai ir pateikiami komplektų sąrašai pagal jų naudojimo dažnumą.

Pagrindiniai žodžiai: Gardino pavietas, žirgai, ginkluotė, apsauginė ir puolamoji ginkluotė.

ĮVADAS

Šio straipsnio autorė tyrė Gardino pavieto bajorų asmenvardžius 1528 m. LDK kariuomenės surašymo¹ ir šio pavieto bajorių ir į kariuomenę siunčiamų asmenų vardyną 1567 m. LDK kariuomenės surašymo² dokumentuose, nuodugniai išnagrinėjo 1565 m. LDK kariuomenės surašymo Gardino pavieto bajorų antroponimiją ir tyrimų rezultatus paskel-

¹ Čirūnaitė, J. Gardino bajorų įvardijimas XVI a. pirmoje pusėje. *Darbai ir dienos*, Nr. 56, 2011, p. 125–142.

² Čirūnaitė, J. XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų vardynas. *Lituanistica*, t. 60, Nr. 1(95), 2014, p. 42–51.

bė straipsniuose apie vyrų ir moterų įvardijimo būdus³, vardus ir lietuviškus asmenvardžius⁴, patronimus⁵ ir pirmąsias pavardes⁶. Baltarusijoje yra išleistos dvi M. Birylos knygos, kuriose analizuojama baltarusių antroponimija⁷.

Lietuvių šauktinių kariuomenės organizacijos bruožus yra išnaginęs Edvardas Gudavičius⁸. Istorikai seniai tiria XVI a. Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karių ginkluotę. Iš gausių publikacijų galima išskirti Lenkijos ir kartu Lietuvos ginkluotės istoriją tyrusį Zdzisławą Żygulskį Jaunesnijį (*Zdzisław Żygulski jun.*)⁹, Baltarusijos istoriką Jurijų Bochaną¹⁰, apie 1500–1673 m. husarus monografiją išleidusį Vidmantą Airinį¹¹, apie Lenkijos Karalystės karių ginkluotę rašiusį Mareką Plevčynskį (*Marek Plewczyński*)¹², šaunamuosius ginklus aptarusį Romaną Matuševskį (*Roman Matuszewski*)¹³, kardus ir kitus kertamuosius

³ Čirūnaitė, J. Gardino pavieto registras ir bajorų įvardijimas 1565 m. dokumente. *Ten pat*, t. 66, Nr. 3 (121), 2020, p. 229–243.

⁴ Čirūnaitė, J. 1565 metų Gardino bajorų vardai ir lietuviški asmenvardžiai. *Terra Jatzenorum*, t. 11, d. 1, 2019, p. 40–50.

⁵ Čirūnaitė, J. 1565 m. Gardino pavieto bajorų patronimai. *Ten pat*, t. 12, d. 1, 2020, p. 85–97.

⁶ Čirūnaitė, J. Gardino pavieto bajorų asmenvardžiai ir iš jų kilusios pavardės 1565 m. dokumente. *Lituanistica*, t. 66, Nr. 4 (122), 2020, p. 288–301.

⁷ Бірыла, М. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, 1966; Бірыла, М. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, 1969.

⁸ Gudavičius, E. Lietuvių pasaulinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, 1992, p. 43–118.

⁹ Żygulski, Z. Jun. *Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu*. Warszawa, 1982.

¹⁰ Бохан, Ю. *Вайсковая справа ў Вялікім княстве Літоўскім у другой палове XIV–канцы XVI ст.* Мінск, 2008.

¹¹ Airini, V. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*. Kaunas, 2013.

¹² Plewczyński, M. Wkład Serbów w rozwój staropolskiej wojskowości (1450–1570). *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. XXXVI, Wrocław, 1994, s. 3–21; Plewczyński, M. Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I połowie XVI w. *Technika a wojna X–XX w.*, Siedlce, 2000, s. 90–122; Plewczyński, M. Przebrojenie husarii polskiej za panowania Zygmunta Augusta (1548–1572). *W boju i na paradzie. Husaria Rzeczypospolitej w XVI–XVII w.* Warszawa, 2020, s. 107–126.

¹³ Matuszewski, R. *Muszkiety, arkebuzy, karabiny*. Warszawa, 2000.

ginklus aprašiusius Stanislovą Lazutką ir Edvardą Gudavičių¹⁴ ir ilguosius kovos peilius tyrusį Paulių Bugį¹⁵. Taip pat verta paminėti su LDK karių apranga ir iš dalies šarvais siejamas monografijas parengusias Lietuvos kostiumo istorikes Mariją Matušakaitę¹⁶ ir Rūtą Guzevičiūtę¹⁷. Šio straipsnio autorė yra aprašiusi ir 1565 m. LDK kariuomenės surašymo Lietuvos totorių registrą, jų žirgus ir ginkluotę¹⁸.

Straipsnio mokslinių tyrimų tikslas – išnagrinėti 1565 m. LDK kariuomenės surašymo metu sudaryto Gardino pavieto registro struktūrą, žirgų ir kitų joti skirtų arklių, kuriuos bajorai išruošė kariuomenei, įrašus, karių ginkluotės dalis ir jų kompleksus, į kariuomenę siunčiamų asmenų – bajorų šeimos narių ir tarnų – užrašymo variantus. Straipsnį rengiant buvo naudojamas aprašomasis metodas.

Gardino pavieto bajorų sąrašai buvo sudaromi per visus tris XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės surašymus – 1528, 1565 ir 1567 m. Jie parašyti rusėnų kalba¹⁹.

REGISTRO STRUKTŪRA

1565 m. LDK kariuomenės surašymo metu sudarytame Gardino pavieto bajorų registre, pavadintame *Хоружовъ Городенская* (Gardino vėlia-

¹⁴ Lazutka, S.; Gudavičius, E. Kardas. *Lietuvos istorijos metraštis, 1982 metai*. Vilnius, 1983.

¹⁵ Bugys, P. XIV–XV a. ilgieji kovos peiliai (kardokšniai) Vilniaus Žemutinėje pilyje. *Istorija*, Vilnius, t. 85, 2012.

¹⁶ Matušakaitė, M. *Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje*. Vilnius, 2003.

¹⁷ Guzevičiūtė, R. *Tarp Rytų ir Vakarų: XVI–XIX a. LDK bajorų kostiumo formavimosi aplinkybės ir pavidalai*. Vilnius, 2006.

¹⁸ Čirūnaitė, J. Lietuvos totorių, užrašytų 1565 m. LDK kariuomenės surašyme, nelingvistiniai įvardijimo elementai. *Karo archyvas*, 2021, t. XXXVI, p. 7–36; Čirūnaitė, J. *Lietuvos totorių vardynas iki pavardžių susidarymo: XVI–XVII amžius*. Kaunas, 2021.

¹⁹ Rusėnų kalba – Kijevo Rusios gyventojų (baltarusių ir ukrainiečių protėvių) kalba. LDK ši kalba buvo paplitusi slaviškose žemėse, išskyrus Smolenską. Po Liublino unijos, įvykusios 1569 m. liepos 1 d., rusėnų teritorijos viduryje atsirado valstybės siena, nes pietinė teritorijos dalis buvo perduota Lenkijai. Ilgainiui šioje teritorijoje formavosi ukrainiečių, o šiaurinėje dalyje, likusioje LDK sudėtyje, – baltarusių (gudų) kalba. Lietuvių kalbininkai anksčiau rusėnų kalbą vadino senąja baltarusių kalba, vėliau buvo pereita prie termino „LDK kanceliarinė slavų kalba“.

va²⁰), surašyti bajorai, išruošę žirgus kariuomenei, ir aprašyta siunčiamo raitelio arba pėstininko ginkluotė. Jame užregistruotas 241 bajoras – 232 vyrai ir 9 moterys. Ne visi užrašyti bajorai išruošė žirgus: tai darė didžioji dalis bajorų ūkių savininkų (kai kurie patys buvo pėstininkai arba į kariuomenę siuntė ne raitelius, o pėstininkus; užrašyti bajorų šeimų nariai patys taip pat žirgų neišruošė). Registre nurodomos užsirašymo į kariuomenę 1565 m. datos – pradedant liepos 13 d. ir baigiant spalio 10 d.²¹ (iš viso 33). 13 kartų šalia mėnesio dienos nurodytas ir savaitės dienos pavadinimas: *понеделокъ* (pirmadienis), *второкъ* (antradienis), *въ среду* (trečiadienį), *въ четвъръ* (ketvirtadienį), *въ пятницу* (penktadienį), *въ субботу* (šeštadienį). Per dieną buvo užrašomas skirtingas karių skaičius – nuo 1 iki 53. Dažniausiai per dieną buvo užrašoma po 1 asmenį. Tokių surašymų buvo 13: liepos 1, 2 ir 3, rugpjūčio 1, 21, 23, 24, 26 ir 30, rugsėjo 10 ir 13, spalio 2 ir 10 d. Po 2 asmenis užrašyta liepos 17 ir rugpjūčio 22 d., po 3 asmenis – rugpjūčio 7, 16 ir 17 (per antrąjį tos dienos surašymą) d., po 4 asmenis – rugpjūčio 6 ir 20 d., po 5 asmenis – rugpjūčio 13 ir rugsėjo 3 d., po 6 asmenis – liepos 30 ir spalio 1 d., 7 asmenys – spalio 17 d., po 8 asmenis – rugpjūčio 28 ir 29 d., po 9 asmenis – rugpjūčio 8 ir 17 (per pirmąjį tos dienos surašymą) d., po 10 asmenų – rugpjūčio 4 ir 18 d., 13 asmenų – liepos 24 d., 47 asmenys – rugpjūčio 15 d., 53 asmenys – liepos 26 d.

Registras pradedamas Gardino vėliavininko²² įrašu. Jame nurodomas asmuo, jo išruošti žirgai, valdos, iš kurių jie siunčiami, ir į kariuomenę siunčiamų raitelių arginklavimo būdas: *Хоружы Городеньски Богушъ Петровичъ Мицута з ѡменя ойчыстого Ожы ставиль конь збройно*

²⁰ Vėliava – LDK nuo XV a. antrosios pusės – riterių korporacinio vieneto simbolis. Tai karinė apygarda, apimanti tik bajorus, tvarkoma vien karines funkcijas atliekančių pareigūnų – vėliavininkų. Pirmasis Lietuvos Statutas kalba apie pavieto vėliavą kaip pagrindinį organizacinį kriterijų. Gudavičius, E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, p. 84–85.

²¹ Prieš spalio 10 d. įrašyta spalio 17 d. Rugpjūčio 17 d. vyko du surašymai.

²² Vėliavininkas – svarbiausia autonominės karo organizacijos grandis. Jie surinkdavo stojančius į kariuomenę bajorus, surašydavo juos, atsiskaitydavo už tai etmonams, bet kariuomenei susirinkus, formuočių taktinį suskirstymą lemdavo jau ne vėliavos, o karo vadovybė. Iš esmės būdami etmonų agentai, etmonų vadovaujami vėliavininkai vis dėlto neišsiskyrė į visiškai atskirą karinę struktūrą, nes kariuomenė egzistavo tik ją sušaukus. Gudavičius, E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, p. 85.

*по усаръску, съ фолъваръку купленого Макишъчына и закупного фолъварку Ондрошовъского Русоты конь збройно по усаръску, а за отца своего з іменя выслужоного Свислоча конь збройно по усарску*²³ („Gardino vėliavininkas Bogušas, Petro sūnus, Micuta iš tėvų dvaro Ožos išruošė žirgą su husaro ginkluote [ir raiteliu], iš pirкто Makiščino palivarko ir pripirkto Ondrošovsko Rusotos palivarko – žirgas su husaro ginkluote [ir raiteliu], o už savo tėvą iš užsitarnauto Svisločiaus – žirgas su husaro ginkluote [ir raiteliu]“). Šarašą tęsia kitų bajorų įrašai, kuriuose nurodyta, kiek jie išruošė žirgų arba kitų joti skirtų arklių ir karių su ginkluote, kartais – su siunčiamais pėstininkais.

Į KARIUOMENĘ SIUNČIAMŲ ASMENŲ UŽRAŠYMAS

Bajorų siuntimas į kariuomenę. Ne visi žirgus išruošę ir asmenvardžiais užrašyti bajorai į kariuomenę vyko patys. Kai kurie vietoj savęs siuntė kitus asmenis. Buvo 14 atvejų, kai bajorų ūkio savininkas siuntė šeimos narį ar kitą giminaitį (bajorą). Iš jų 10 atvejų siunčiantis asmuo užrašytas įprastai (keliais asmenvardžiais), o siunčiamasis – vien tik vardu: penkis asmenis siuntė tėvas, tris – brolis, vieną – sesuo.

Tėvo ir siunčiamo sūnaus užrašymo pavyzdžiai: *Миколай Дешкевичъ выслалъ сына своего Матыса*²⁴ („Mikolajus, Deško sūnus, išsiuntė savo sūnų Matysą“); *Олекъсей Шымановичъ выслалъ сына своего Павла*²⁵; *Янъ Доха выслалъ сына своего Данила*²⁶; *Валенъты Болеста выслалъ сына своего Матыса*²⁷; *Станиславъ Омета выслалъ сына своего Матыса*²⁸.

Brolio siunčiamo brolio užrašymo pavyzdžiai: *Андрей Богуфаловичъ Дорошкевича з іменя своего Лосенского отъ дворъца Понемонъского выслалъ брата своего молодъшого Михайла*²⁹ („Andriejus, Bogufalo,

²³ Литовская Метрика, ч. III: Книги Публичныхъ Дель, Переписи войска Литовскаго, Пг., 1915, с. 346.

²⁴ Ten pat, p. 355.

²⁵ Ten pat, p. 350.

²⁶ Ten pat, p. 353.

²⁷ Ten pat, p. 356.

²⁸ Ten pat, p. 352.

²⁹ Ten pat, p. 349.

Doroškos sūnaus, sūnus, iš savo Losensko dvaro nuo Panemunės rūmų išsiuntė savo jaunesnįjį brolių Michailą“); *Адамъ Чей з Лососны выслалъ брата своего Андрея*³⁰ („Adamas Čėjus iš Lososnos išsiuntė savo brolių Andriejų“); *Федоръ Гриневиць Петелчыца выслалъ брата своего Яна*³¹.

Sesers siunčiamo brolio užrašymo pavyzdys: *Каска Лаврыновая Еймонътовоя выслала брата своего Петра*³² („Kaska, Lauryno Eismo žmona, išsiuntė savo brolių Petrą“).

Vienu atveju į kariuomenę siunčiamas brolis neįvardijamas: *Опонасъ Саковичъ выслалъ брата своего з женънего имени*³³ („Apanasas, Sako sūnus, išsiuntė savo brolių iš žmonos dvaro“). Dviem atvejais siunčiantys asmenys užrašyti nenurodant asmenvardžių, o siunčiami sūnūs užrašyti visais savo asmenvardžiais: *Грышъко Юревиць Толочъко отъ отца своего*³⁴ („Griško, Jurijaus sūnus, Toločka nuo savo tėvo“); *Олехъно Ярмоличъ отъ отца своего*³⁵ („Olechno, Jarmolos sūnus, nuo savo tėvo“). Vienu atveju tiek siunčiantis, tiek siunčiamas asmuo (jo pusbrolis) nurodomi įprastai – įvardijant dviem asmenvardžiais: *Саламонъ Шодърухъ выслалъ брата своего стрыечного Станислава Закревского*³⁶.

Ne bajorų siuntimas į kariuomenę. Visais atvejais į kariuomenę siunčiami ne bajorai buvo užrašomi nenurodant asmenvardžių³⁷. Tokių atvejų – 35. Yra siunčiami 5 pėstininkai: *[выслала] драба 1*³⁸; *выслалъ <... > драбовъ 4*³⁹, 17 tarnautojų: *выслалъ служебъ[никовъ] 4*⁴⁰; *выслалъ*

³⁰ Ten pat, p. 350.

³¹ Ten pat, p. 352.

³² Ten pat, p. 355.

³³ Ten pat, p. 351.

³⁴ Ten pat, p. 347.

³⁵ Ten pat, p. 354.

³⁶ Ten pat, p. 356.

³⁷ 1567 m. LDK kariuomenės surašymo metu Gardino pavieto registre į kariuomenę siunčiami asmenys buvo užrašomi asmenvardžiais. Čirūnaitė, J. XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų vardynas. *Lituanistica*, t. 60, Nr. 1 (95), 2014, p. 42–51.

³⁸ *Литовская Метрика, ч. III: Книги Публичныхъ Дель, Переписи войска Литовскаго*, с. 346.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat, p. 355.

*служебниковъ*⁹⁴¹; *выслалъ служебника*⁴²; *выслалъ служебъ[ника]*⁴³, 4 stuomeningi vyrai: *ставиль 2 молодцовъ*⁴⁴; *выслала <...> молодца*⁴⁵; *ставиль молодца*⁴⁶, 7 berniukai paaugliai: *выслалъ 2 пахолъки*⁴⁷; *выслалъ похолка*⁴⁸; *ставиль пахолка*⁴⁹; *выслалъ пахолъка*⁵⁰; *выслалъ пахолика*⁵¹, 1 tarnas: *выслалъ слугу*⁵², 1 valstietis: *сѣ купли ставиль мужыка*⁵³ („iš pirktos valdos išruošė valstietį“).

Vienu atveju parašyta, kad žmogus išsiuntė tarną, o pats liko namie: *выслалъ слугу <...> а сам дома*⁵⁴. Kartais paminimos priežastys, kodėl ūkio savininkas pats nevyksta į kariuomenę. Pvz., nurodoma, kad žmogus sergantis: *выслалъ похолка <...> а самъ дей хоръ*⁵⁵. Kitu atveju asmens ligą patvirtina ir vėliavininkas: *выслалъ пахолика <...> а самъ есть хоръ, што и панъ хоружи зозналъ*⁵⁶. Galėjo būti nurodoma, jog žmogus nevyksta į kariuomenę dėl senatvės, o tai patvirtinęs ir ponas vėliavininkas: *выслалъ пахолка <...> а самъ старъ, што и панъ хоружы зозналъ*⁵⁷. Vienas bajoras siunčia į kariuomenę kitą asmenį, nes pats tarnauja Perelomo miškininkui ponui Janui: *выслалъ служебъ[ника] <...> а самъ служитъ пану Яну, лесничому Переломъскому*⁵⁸.

⁴¹ Ten pat, p. 346.

⁴² Ten pat, p. 347, 354, 357.

⁴³ Ten pat, p. 354.

⁴⁴ Ten pat, p. 350.

⁴⁵ Ten pat, p. 351.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Ten pat, p. 357.

⁴⁸ Ten pat, p. 351.

⁴⁹ Ten pat, p. 351, 356.

⁵⁰ Ten pat, p. 354.

⁵¹ Ten pat, p. 355.

⁵² Ten pat, p. 350.

⁵³ Ten pat, p. 351.

⁵⁴ Ten pat, p. 350.

⁵⁵ Ten pat, p. 351.

⁵⁶ Ten pat, p. 355.

⁵⁷ Ten pat, p. 354.

⁵⁸ Ten pat.

ŽIRGAI IR KITI JOTI SKIRTI ARKLIAI

Žirgų ir kitų joti skirtų arklių Gardino bajorų vėliava kariuomenei išsiuntė 257⁵⁹. Juos išruošė 231 asmuo. Po vieną žirgą ar kitą joti skirtą arklį išruošė 217 asmenų, po du – 11 asmenų, tris – vienas asmuo, keturis – vienas asmuo, devynis – taip pat vienas asmuo.

Žirgų (*конь*) buvo išruošta daugiausia – 109. Juos išruošė 86 asmenys. Dažniausias įrašas – *конь* (54 įrašai), *на кони* užrašyta 19 kartų, 9 įrašai – 2 *кони*, po vieną įrašą – 9 *на конех*, *тры кони*, *почту коней* 4, 2 [*похолки*] *на конехъ*. Po vieną žirgą išruošė 73 asmenys, po du – 10 asmenų, po tris – vienas, keturis – vienas, devynis – taip pat vienas asmuo.

Nemažai buvo išruošta ir išromytų eržilų (*мерынѣ*) – 90. Juos išruošė 89 asmenys (iš jų vienas išruošė du eržilus, kiti – po vieną). Dažniausias užrašymo būdas – *на мер.* (63 įrašai). 25 kartus užrašyta *на мерыне*, vieną kartą – 2 [*молодцовѣ*] *на мерынех*.

Nuvarytų arklių⁶⁰ (*кляча*) buvo išruošta 57. Visuose įrašuose užrašyta *на клячы*. Visi nuvaryti arkliai buvo išruošti po vieną nuo žmogaus.

Kumelė (*кобыла*) buvo išruošta viena, užrašyta *на кобыле*.

Gardino bajorų išruoštų žirgų ir kitų joti skirtų arklių apie pusę sudarė žirgai (42,4 proc.; 109), trečdalis – išromyti eržilai (35,0 proc.; 90), per penktadalį – nuvaryti arkliai (22,2 proc.; 57), kumelė užrašyta vieną kartą (0,4 proc.).

E. Gudavičius XVI a. LDK kariuomenės surašymų dokumentuose žirgus skirsto į geresnius ir blogesnius. Blogesniems jis priskiria užrašytus kaip *коник* ir *кляча*⁶¹. Vadinasi, tarp Gardino bajorų išruoštų žirgų ir kitų joti skirtų arklių blogesnių (*кляча*) buvo 22,2 proc., o geresnių

⁵⁹ Žirgų ir kitų joti skirtų arklių buvo 257, o raitelių – 256. Vienas raitelis turėjo ir atsarginį žirgą: *Васко Петровичѣ на мер. конь въ пан., въ пр., з оценомѣ*. Ten pat, p. 350. „Vasko, Petro sūnus, su išromytu eržilu, žirgas su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su trumpąja ietimi.“

⁶⁰ *Кляча* – *плохая изнуренная лошадь* (palaikis, nuvarytas arklys) (rus.). Даль, В. *Толковый словарь живого великорусского языка*, t. II, Москва, 1981, c. 124. Tos pačios šaknies žodis *klacz* lenkų kalboje reiškia kumelę.

⁶¹ Gudavičius, E. Lietuvių pasaultinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, 1992, p. 89–91.

(*конь, мерынь, кобыла*) – 77,8 proc.⁶²

Galima įvertinti geresnių ir blogesnių žirgų pasiskirstymą tarp raitelių grupių, ginkluotų skirtingu kiekiu atitinkamos ginkluotės dalių. Abu raiteliai, neturėję jokių ginklų, vyko į kariuomenę blogesniais žirgais – *на клячы*. Raiteliai, ginkluoti vienos dalies ginkluote, turėjo blogesnių žirgų (*кляча*) 39,3 proc. (35), geresnių – 60,7 proc. (54; iš jų *конь* – 14, *мерынь* – 40), dviejų dalių ginkluote – blogesnių žirgų (*кляча*) santykinai mažiau – 26,7 proc. (16), o geresnių – santykinai daugiau – 73,3 proc. (44; iš jų *конь* – 15, *мерынь* – 28, *кобыла* – 1), ginkluoti trijų dalių ginkluote – blogesnių žirgų (*кляча*) visai mažai – 5,9 proc., o geresnių – santykinai labai daug – 94,1 proc. (64; iš jų *конь* – 43, *мерынь* – 21), keturių dalių ginkluote – blogesnių žirgų (*кляча*) iš viso neturėjo, o geresni sudarė 100 proc. (38; iš jų *конь* – 37, *мерынь* – 1). Vadinas, kuo didesnius ginkluotės komplektus turėjo raiteliai, tuo geresniais žirgais jie vyko į kariuomenę – didesnis ginkluotės kiekis buvo susijęs su kokybiškesniais žirgais ir liudijo geresnę materialinę bajoro, vykstančio į kariuomenę arba išruošusio raitelį ar kelis raitelius, padėtį.

KARIŲ GINKLUOTĖ⁶³

1565 m. Gardino bajorų vėliava išsiuntė į LDK kariuomenę karius, ginkluotus 13 skirtingų ginklų (ginkluotės dalių): ilgosiomis ir trumposiomis ietimis, kalavijais, kardais, kardokšniais, kaftanais, kirviais, lankščiaisiais šarvais, saidokais (lankais su strėlėmis), skydais, šalmais,

⁶² Šiuos duomenis galima palyginti su 1565 m. LDK kariuomenės surašymo metu sudaryto Lietuvos totorių registro (*Татаре Литовские*) duomenimis. Totoriai išruošė 157 žirgus ir kitus joti skirtus arklius. Blogesnių žirgų (*кляча*) buvo 4,5 proc. (7), geresnių – 95,5 proc. (150; iš jų *конь* – 130, *мерынь* – 20). Vadinas, totoriai turėjo santykinai daugiau geresnių žirgų negu Gardino bajorai (totoriai – 95,5 proc., o Gardino bajorai – 77,8 proc.). Čirūnaitė, J. *Lietuvos totorių vardynas iki pavardžių susidarymo: XVI–XVII amžius*, p. 142–143.

⁶³ Į registrą neįtraukta raitelių ekipuotė ir kiti ginkluotei tiesiogiai nepriskiriami reikmenys (įvairios paskirties krepšiai, pakinktai, balnai ir kitos jojimo priemonės).

didesnio ir mažesnio kalibro arkebuzomis⁶⁴. Į kariuomenę vyko 269 kariai – 256 raiteliai ir 13 pėstininkų. Tarp raitelių buvo ir karių, ginkluotų kaip husarai (husarų ginkluote).

1. **Kaip husarai ginkluoti kariai** (*збройно по усарѣску*). XVI a. husaro ginkluotę sudarė lankstieji šarvai (dažniausiai – žieduotis), uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu, skydas, ilgoji ietis⁶⁵. Yra 4 įrašai apie husarų ginklais ginkluotus karius, juose užrašyti 5 kariai⁶⁶. Yra trys įrašai apie vėliavininkais – *збройно по усарѣску* – užrašytus 3 asmenis. Viename įrašė užrašyta 2 *збройно по усарѣску* – įrašyti 2 asmenys. (Toliau vardijant ginkluotės dalis, šių karių ginkluotės vienetai taip pat įskaičiuojami.)

2. **Ilgoji ietis**⁶⁷ (*древю*). Ilgąsias ietis turėjo 23 atskirai įrašyti raiteliai ir 5 husarai – iš viso 28 raiteliai (10,9 proc. raitelių ir 10,4 proc. visų karių). Neskaiciuojant nurodytų husarų išruošimo atvejų, buvo dar 8 asmenys, išruošę 15 žirgų su raiteliais, kurie turėjo ilgąsias ietis. Šėšiuose įrašuose užrašyta 3 *древы*, bet nurodytas skirtingas jas turinčių raitelių skaičius: 3 *древы* – 1 įrašas, žymintis vieną žmogų, 2 3 *древы* – 2 įrašai, žymintys po 2 žmones, 3 3 *древы* – 1 įrašas, žymintis 3 žmones, 4 3 *древы* – vienas įrašas, žymintis 4 žmones, 9 3 *древы* – 1 įrašas, žymintis 9 žmones. Du kartus užrašyta 3 *древомъ* – pažymėta, kad šį ginklą turėjo vienas žmogus.

⁶⁴ Arkebuza – XV–XVII a. naudotas nedidelio svorio rankinis šaunamasis ginklas dagtine, o vėliau ir ratukine spyna. Buvo lygiavamzdis, užtaisomas per laibgalį. Arkebuzomis buvo ginkluotos pėstininkų ir kavalerijos formuotės. XVI a. LDK kariuomenė buvo ginkluota įvežtinėmis ir vietinės gamybos arkebuzomis. Kariuomenės poreikius atitinkantys ginklai buvo gaminami sostinėje Vilniuje ir didikų Radvilų įmonėse. Airini, V. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, p. 227. Lenkijoje šaunamieji ginklai su dagtine spyna galėjo būti vadinami *rusznicy lontowe*, o šaunamieji ginklai su ratukine spyna – *rusznicy kolowe*. Sapjanskienė, V.; Airini, V. Dagtiniai ir ratukiniai šautuvai. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais (almanachas)*. Kaunas, 2012, p. 21–23.

⁶⁵ Airini, V. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, p. 24–25.

⁶⁶ Husaro ginkluote ginkluotų raitelių iš tikrųjų buvo daugiau – ne tik šie 5, bet dar 21 – iš viso 26. Kiti (21) buvo užrašyti išvardijant keturias ginkluotės dalis, bet nenurodant, jog tai yra husaro ginkluotė.

⁶⁷ Ilgosios ieties ilgis – 5 metrai.

3. **Trumpoji ietis**⁶⁸ (*оцѣпѣ*). Trumposios ietys – svarbiausias Gardino vėliavos karių ginklas. Jas turėjo 208 raiteliai (81,25 proc. raitelių) ir 10 pėstininkų, iš viso 218 karių (81 proc. visų karių). Įrašuose dažniausiai vartojama vienskaita – *з оцѣпомѣ* – 189 įrašai, įvardyti 192 žmonės. Iš jų: *з оцѣпомѣ* – 187 įrašai, taip užrašyti 190 žmonių, *збройно з оцѣпомѣ* – 2 įrašai, užrašyta po vieną žmogų. Gerokai rečiau vartojama daugiskaita *з оцѣпы* – 7 įrašai, taip užrašyti 14 žmonių. Iš jų: *два з оцѣпы* – 1 įrašas, užrašyti 2 žmonės; *2 <...> з оцѣпы* – 5 įrašai, užrašyti 10 žmonių; *2 <...> збройно з оцѣпы* – 1 įrašas, užrašyti 2 žmonės. Taip pat vartota ir santrumpa *з оцѣ*. – 8 įrašai, užrašyti 8 žmonės.

4. **Kalavijas** (*мечѣ*). Kalavijus turėjo 1 raitelis ir 1 pėstininkas, iš viso 2 kariai. Abu kartus užrašyta *з мечомѣ*.

5. **Kardas** (*шабля*). Kardus turėjo 5 raiteliai (2 proc. raitelių, 1,9 proc. visų karių). Yra 5 įrašai *з шаблею*.

6. **Kardokšnis**⁶⁹ (*корѣѣ*). Kardokšnius turėjo 13 raitelių (5,1 proc. raitelių, 4,8 proc. visų karių). Visuose įrašuose užrašyta po vieną žmogų. Dažniausias įrašas – *сѣ корѣдомѣ* – 9 įrašai. Taip pat buvo užrašoma *сѣ корѣдомѣ* – 3 įrašai, *з корѣдомѣ* – 1 įrašas.

7. **Kaftanas**⁷⁰ (*кафтанѣ*). Kaftanus turėjo 50 raitelių (19,5 proc. raitelių) ir 1 pėstininkas, iš viso 51 karys (19 proc. visų karių). Dažniausiai

⁶⁸ Trumposios ieties ilgis – 2,5–3 metrai.

⁶⁹ S. Lazutka ir E. Gudavičius 1983 m. pasiūlė lenkišką *kord* vadinti kardokšniu, o lenkišką *tasak* – kardukliu. Šiuos ginklus jie skyrė, remdamiesi lenkų specialistais, pagal matmenis – didesnius ginklus vadindami *tasak*, o mažesnius – *kord*. Kardokšnis – tiesus vienašmenis ginklas, karduklis – vienašmenis ginklas nežymiai lenktais, galo link šiek tiek plėtėjančiais ašmenimis. Lazutka, S.; Gudavičius, E. Kardas. *Lietuvos istorijos metraštis*. Vilnius, 1982–1983. Tačiau yra problema: kai kurie ginklų pavadinimai galėjo būti užrašyti netiksliai arba per daug nesigilinant kelių tipų ginklams suteiktas vienas pavadinimas. Abiejų tipų ginklus – kardokšnius ir karduklius – galima priskirti ilgiesiems kovos peiliams. Bugys, P. XV–XVI a. ilgieji kovos peiliai iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus. *Vytauto Didžiojo karo muziejaus 2015 metais* (almanachas). Kaunas, 2016, p. 9.

⁷⁰ Kaftanas – lininis apdaras su prisiūtu vatiniu pamušalu. Plewczyński, M. Wkład Serbów w rozwój staropolskiej wojskowości (1450–1570). *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. XXXVI, s. 14. Taip pat jis galėjo būti pagamintas iš storos, dažnai ugnyje kaitintos jaučio odos. Plewczyński, M. Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I połowie XVI w. *Technika a wojna X–XX w.*, s. 93; Airini, V. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaištystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, 24 p.

buvo užrašoma santrumpomis: *вѣ каф.* – 30 įrašų, *вѣ кафѣ.* – 9 įrašai. Rečiau buvo užrašoma visu žodžiu *вѣ кафтане* (347; 349; 351 ir kt.) – 6 įrašai, *вѣ кафѣтане* – 6 įrašai. Visuose įrašuose užrašyta po vieną žmogų.

8. **Kirvis** (*секерка*). Kirvius turėjo 1 raitelis ir 1 pėstininkas, iš viso 2 kariai (0,7 proc. visų karių). Vieną kartą užrašyta *з секерѣкою*, kitą kartą – *з секерою*.

9. **Lankstieji šarvai**⁷¹ (*панцера*). Lanksčiuosius šarvus turėjo 95 atskirai užrašyti raiteliai ir 5 husarai, iš viso 100 raitelių (39,1 proc. raitelių), taip pat 4 pėstininkai, iš viso 104 kariai (38,7 proc. visų karių). Dažniausiai užrašyta *вѣ пан.* – 66 įrašai, užrašyti 75 žmonės. Iš jų: *вѣ пан.* – 62 įrašai, užrašyta po 1 žmogų, 4 *вѣ пан.* – 2 įrašai, užrašyta po 4 žmones, *тры вѣ пан.* – 1 įrašas, užrašyti 3 žmonės, 2 *вѣ пан.* – 1 įrašas, užrašyti 2 žmonės. 7 įrašai – *вѣ панѣ.*, užrašyta 17 žmonių. Iš jų *вѣ панѣ.* – 4 įrašai, užrašyta po 1 žmogų, 9 <...> *вѣ панѣ.* – 1 įrašas, užrašyti 9 žmonės, 2 *вѣ панѣ.* – 2 įrašai, užrašyta po 2 žmones. Yra 2 įrašai *пан.* – užrašyta po 1 žmogų. Tik keli atvejai, kai rašytas visas žodis *вѣ панѣцеры* – 2 įrašai, užrašyti 2 žmonės, *вѣ панцеры* – 1 įrašas, užrašytas 1 žmogus.

10. **Saidokas, arba lankas su strėlėmis ir jiems skirti dėklai – lankinė ir strėlinė**⁷² (*сагайдака*). Saidokus turėjo 24 raiteliai (9,4 proc. raitelių, 8,9 proc. visų karių). Dažniausiai užrašyta *з сагайдакомѣ* – 16 įrašų, užrašyta po 1 žmogų, vienas įrašas – 2 <...> *з сагайда*, užrašyti 2 žmonės. Yra 5 įrašai *з сагай.*, taip užrašyta po 1 žmogų.

11. **Skydas** (*тарча*). Skydus turėjo 23 atskirai užrašyti raiteliai ir 5 husarai, iš viso 28 raiteliai (10,9 proc. visų raitelių, 10,4 proc. visų karių). 7 įrašai – *сѣ тар.*, taip užrašyti 14 žmonių. Iš jų: *сѣ тар.* – 3 įrašai, užrašyta po 1 žmogų; 2 *сѣ тар.* – 1 įrašas, užrašyti 2 žmonės; 2 *збройно сѣ тар.* – 1 įrašas, užrašyti 2 žmonės; 3 *сѣ тар.* – 1 įrašas, užrašyti 3 žmonės; 4 *сѣ тар.* – 1 įrašas, užrašyti 4 žmonės. Vieną kartą (greičiausiai klaidingai) užrašyta *сѣ старѣ* – taip užrašyti 9 žmonės.

⁷¹ Lankstieji šarvai galėjo būti žieduotis arba žieduotio ir plokštelių šarvų kombinacija.

⁷² Toliau bus vartojama sutrumpinta formuluotė „saidokas, arba lankas su strėlėmis“.

12. **Šalmas**⁷³ (*прылбица*). Šalmus turėjo 97 atskirai užrašyti raiteliai ir 5 husarai, iš viso 102 raiteliai (39,8 proc. raitelių), ir 5 pėstininkai, iš viso 107 kariai (39,8 proc. visų karių). Dažniausias įrašas – *вѣ нр.* (tokių įrašų yra 76, taip užrašyti 87 žmonės). Iš jų: *вѣ нр.* – 70 įrašų, užrašyta po 1 žmogų; *4 вѣ нр.* – 2 įrašai, užrašyta po 4 žmones; *3 вѣ нр.* – 1 įrašas, užrašyti 3 žmonės; *2 вѣ нр.* – 3 įrašai, užrašyta po 2 žmones. Yra 4 įrašai *вѣ прыл.*, taip užrašyta po 1 žmogų, vienas įrašas – *9 <...> нр.*, taip užrašyti 9 žmonės.

13. **Didesnio kalibro arkebuza**⁷⁴ (*ручница*). Didesnio kalibro arkebuzas turėjo 2 pėstininkai (0,7 proc. visų karių). Vienas įrašas – *2 з ручницами*, užrašyti 2 žmonės.

14. **Mažesnio kalibro arkebuza**⁷⁵ (*аркабузѣ*). Mažesnio kalibro arkebuzas turėjo 2 raiteliai (0,8 proc. raitelių, 0,7 proc. visų karių). Vienas įrašas – *з аркабузомѣ*, kitas įrašas – *з гаркабузомѣ*.

Raitelių ginkluotė pagal populiarumą⁷⁶ (pateikiama mažėjančia tvarka, nurodant, kiek raitelių turėjo šią ginkluotę): 1. Trumposios ietys – 81,25 proc. (208). 2. Šalmai – 39,8 proc. (102). 3. Lankstieji šarvai – 39,1 proc. (100). 4. Kaftanai – 19,5 proc. (50). 5–6. Skydai ir ilgosios ietys – po 10,9 proc. (po 28). 7. Saidokai, arba lankai su strėlėmis, – 9,4 proc. (24). 8. Kardokšniai – 5,1 proc. (13). 9. Kardai – 2 proc. (5). 10. Mažesnio kalibro arkebuzos – 0,8 proc. (2). 11–12. Kirviai ir kalavijai – po 0,4 proc. (po 1).

⁷³ XVI a. šaltiniuose šalmas – *прылбица* (*przyłbica*) gali reikšti skirtingo tipo šalmus. Vienais atvejais XVI a. registruose taip įvardijamas uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu, kitais atvejais – atviras šalmas, tinkantis lengvosios artilerijos kariui. Plewczyński, M. *Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I połowie XVI w. Technika a wojna X–XX w.*, s. 101; Airini, V. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*, p. 25

⁷⁴ *Ручница* – didesnio kalibro arkebuza, kitaip – pėstininkų arkebuza.

⁷⁵ *Аркабузѣ* – mažesnio kalibro arkebuza. Ją naudojo raiteliai.

⁷⁶ Galima palyginti su 1565 m. LDK kariuomenės surašymo metu įvardyta totorių ginkluote (nurodoma, kiek procentų karių turėjo šią ginkluotę): 1) Saidokai – 80,6 proc. 2) Kardai – 46,5 proc. 3) Trumposios ietys – 30,3 proc. 4) Lankstieji šarvai – 17,4 proc. 5) Šalmai – 14,2 proc. 6) Kaftanai – 5,8 proc. 7) Kardokšniai – 2,6 proc. 8) Kirviai – 1,9 proc. Čirūnaitė, J. *Lietuvos totorių vardynas iki pavardžių susidarymo: XVI–XVII amžius*, p. 143–146.

Pėstininkų ginkluotė pagal populiarumą (pateikiama mažėjančia tvarka, nurodant, kiek pėstininkų turėjo šią ginkluotę): 1. Trumposios ietys – 10, 2. Šalmai – 5, 3. Lankstieji šarvai – 4, 4. Didesnio kalibro arkebuzos – 2, 5–7. Kalavijai, kaftanai ir kirviai – po 1.

RAITELIŲ GINKLUOTĖS KOMPLEKTAI

Iš Gardino vėliavos į kariuomenę vyko 256 raiteliai. Raitelių ginkluotė sudarė nuo vienos iki keturių ginkluotės dalių (išskyrus raitelius, kurie ginkluotės neturėjo). Buvo panaudoti 29 ginkluotės komplektai. Daugiausiai raitelių (34,8 proc.; 89) turėjo vienos dalies ginkluotė. Panašus skaičius raitelių turėjo trijų dalių (26,2 proc.; 67) ir dviejų dalių (23,4 proc.; 60) ginkluotė. Mažiausiai raitelių turėjo keturių dalių ginkluotė (14,8 proc.; 38).

Raiteliai be ginkluotės

Be ginkluotės užrašyta 0,8 proc. visų raitelių (2). Gali būti, kad be ginkluotės jie atvyko tik į surašymą, o vėliau, vykdami į karą, ją jau turėjo. Jų užrašymo pavyzdys: *Жданъ Павловичъ Ейсмонтътовича на клячы*⁷⁷ („Ždanas, Pavlo, Eismonto sūnaus, sūnus, su nuvarytu arkliu“); *Петъръ Федоровичъ Колбачычъ на клячы*⁷⁸ („Petras, Fedoro, Kolbačo sūnaus, sūnus, su nuvarytu arkliu“).

Vienos dalies ginkluotė

Vienos dalies ginkluotė turėjo 34,8 proc. visų raitelių (89). Vienos dalies ginkluotės komplektų buvo 4:

1. **Trumpoji ietis** (*ощепъ*). Vien trumpąją ietį turėjo 32,0 proc. visų raitelių (82). Užrašymo pavyzdys: *Олекъсей Шымановичъ выслалъ сына своего Павла з нимъ конъ збройно з ощепомъ*⁷⁹ („Aleksiejus, Šimano sūnus, išsiuntė savo sūnų Pavlą, su juo žirgas, ginkluotas trumpąja ietimi“).

⁷⁷ Литовская Метрика, ч. III: Книги Публичныхъ Дель, Переписи войска Литовскаго, с. 347.

⁷⁸ Ten pat, p. 349.

⁷⁹ Ten pat, p. 350.

2. **Kardokšnis** (*кордъ*). Vien kardokšnį turėjo 1,95 proc. visų raitelių (5). Užrašymo pavyzdys: *Миско Бранъчычъ з Черги на мер. з кордомъ*⁸⁰ („Miskas, Brančo sūnus, iš Čergos su išromytu eržilu, su kardokšniu“).

3. **Saidokas, arba lankas su strėlėmis** (*сагайдакъ*). Vien saidoką turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Щасны Жуковичъ Ейсмонтвича на мер. з сагай*⁸¹ („Ščasnas, Žuko, Eismonto sūnaus, sūnus, su išromytu eržilu, su saidoku“).

4. **Kardas** (*шабля*). Vien kardą turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Федоръ Данилевичъ Куровъски на мерыне з шаблею*⁸² („Fedoras, Danilos sūnus, Kurovskis su išromytu eržilu, su kardu“).

Dviejų dalių ginkluotė

Dviejų dalių ginkluotę turėjo 23,4 proc. visų raitelių (60). Dviejų dalių ginkluotės komplektų buvo 13:

1. **Kaftanas + trumpoji ietis** (*кафтанъ + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 12,1 proc. visų raitelių (31). Užrašymo pavyzdys: *Шымъко Яновичъ Ейсмонтвича на мерыне въ кафтане з оценомъ*⁸³ („Šimka, Jano, Eismonto sūnaus, sūnus, su išromytu eržilu, su kaftanu, su trumpąja ietimi“).

2. **Lankstieji šarvai + trumpoji ietis** (*панцеръ + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 3,5 proc. visų raitelių (9). Užrašymo pavyzdys: *Кунъда Дашъкевичъ на кобыле з оценомъ въ панъцеру*⁸⁴ („Kunda, Daško sūnus, su kumele, su trumpąja ietimi, su lanksčiais šarvais“).

3. **Šalmas + trumpoji ietis** (*прилбица + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 1,6 proc. visų raitelių (4). Užrašymo pavyzdys: *Янъ Жолиславъски выслалъ служебника на мерыне въ пр. з оценомъ*⁸⁵ („Janas Žolislavskis išsiuntė tarnautoją su išromytu eržilu, su šalmu, su trumpąja ietimi“).

4. **Kardokšnis + trumpoji ietis** (*кордъ + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 1,2 proc. visų raitelių (3). Užrašymo pavyzdys: *Иванъ Ходаневичъ*

⁸⁰ Ten pat, p. 349.

⁸¹ Ten pat, p. 352.

⁸² Ten pat, p. 357.

⁸³ Ten pat, p. 352.

⁸⁴ Ten pat, p. 355.

⁸⁵ Ten pat, p. 354.

на кони съ кордомъ, з оценомъ⁸⁶ („Ivanas, Chadanio sūnus, su žirgu, su kardokšniu, su trumpąja ietimi“).

5. **Saidokas, arba lankas su strėmis, + trumpoji ietis** (*сагайдакъ + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 1,2 proc. visų raitelių (3). Užrašymo pavyzdys: *Марътынъ Белици выслалъ слугу на мерыне з сагайдакомъ, з оценомъ, а самъ дома*⁸⁷ („Martynas Belickis išsiuntė tarną su išromytu eržilu, su saidoku, su trumpąja ietimi, o pats [yra] namuose“).

6. **Kardas + trumpoji ietis** (*шабля + оцень*). Tokią ginkluotę turėjo 2 raiteliai. Užrašymo pavyzdys: *Анъдрей Гушычъ на мер. з шаблею, з оценомъ*⁸⁸ („Andriejus, Gušo sūnus, su išromytu eržilu, su kardu, su trumpąja ietimi“).

7. **Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis** (*кафтанъ + сагайдакъ*). Tokią ginkluotę turėjo 2 raiteliai. Užrašymo pavyzdys: *Стась Сарафиновичъ Петрашевича на мерыне въ кафъ. з сагайдакомъ*⁸⁹ („Stasys, Sarafino, Petrašo sūnaus, sūnus, su išromytu eržilu, su kaftanu, su saidoku“).

8. **Skydas + ilgoji ietis** (*тарча + древо*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Шыманъ Грыбовъски з у Грыбовки и у Снарского фолъварку отъ Ярыловки <...> кони збройно съ тар., з древы одынь <...>*⁹⁰ („Šimanas Grybovskis iš Grybovkos ir Snarskio palivarko nuo Jarylovkos <...> vienas žirgas [ir raitelis], ginkluotas skydu ir ilgąja ietimi“).

9. **Kardokšnis + kalavijas** (*кордъ + мечъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Петръ Толочъко з дыму на мерыне съ коръдомъ, з мечомъ*⁹¹ („Petras Toločka nuo dūmo su išromytu eržilu, su kardokšniu, su kalaviju“).

10. **Lankstieji šarvai + kardokšnis** (*панцеръ + кордъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Денисъ Павловичъ на мер. въ*

⁸⁶ Ten pat, p. 349.

⁸⁷ Ten pat, p. 350.

⁸⁸ Ten pat, p. 348.

⁸⁹ Ten pat, p. 352.

⁹⁰ Ten pat, p. 350. Visas įrašas: *Шыманъ Грыбовъски з у Грыбовки и у Снарского фолъварку отъ Ярыловъки 2 кони збройно съ таръ., з древы одынь, други з оценомъ* („Šimanas Grybovskis iš Grybovkos ir Snarskio palivarko nuo Jarylovkos, 2 žirgai – vienas ginkluotas skydu ir ilgąja ietimi, kitas – trumpąja ietimi“).

⁹¹ Ten pat, p. 347.

пан. сь кордомъ⁹² („Denisas, Pavlo sūnus, su išromytu eržilu, su lanksčiaisiais šarvais, su kardokšniu“).

11. **Lankstieji šarvai + kardas** (панцеръ + шабля). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: Лаврынъ Богдановичъ на мер. въ пан. з шаблею⁹³ („Laurynas, Bogdano sūnus, su išromytu eržilu, su lanksčiaisiais šarvais, su kardu“).

12. **Trumpoji ietis + ilgoji ietis** (оцень + древо). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: Остапъко Федоровичъ Колбачычъ на клячы з оценомъ з древомъ⁹⁴ („Ostapka, Fedoro, Kolbačo sūnaus, sūnus, su nuvarytu arkliu, su trumpąja ietimi, su ilgąja ietimi“).

13. **Kaftanas + kardokšnis** (кафтанъ + кордъ). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: Сидоръ Обранцовичъ Сереневичъ на мер. въ каф., сь кордомъ⁹⁵ („Sidoras, Obranco, Serenio sūnaus, sūnus, su išromytu eržilu, su kaftanu, su kardokšniu“).

Trijų dalių ginkluotė

Trijų dalių ginkluotę turėjo 26,2 proc. visų raitelių (67). Trijų dalių ginkluotės komplektų buvo 8:

1. **Lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis** (панцеръ + прылбница + оцень). Tokią ginkluotę turėjo 18,3 proc. visų raitelių (47). Užrašymo pavyzdys: Размусовая Пеская Дорота з Новъдейчовицьзыньны 2 кони въ пан., въ пр., з оцены <...>⁹⁶ („Razmuso Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos – 2 žirgai su lanksčiaisiais šarvais, su šalmais, su trumposiomis ietimis“).

2. **Kaftanas + šalmas + trumpoji ietis** (кафтанъ + прылбница + оцень). Tokią ginkluotę turėjo 3,9 proc. visų raitelių (10). Užrašymo pavyzdys: Блажей Шушькевичъсь Черги конъ въ каф. въ прыл. з

⁹² Ten pat, p. 351.

⁹³ Ten pat, p. 348.

⁹⁴ Ten pat, p. 349.

⁹⁵ Ten pat, p. 353.

⁹⁶ Ten pat, p. 346. Visas įrašas: Размусовая Пеская Дорота з Новъдейчовицьзыньны 2 кони въ пан., въ пр., з оцены, а драба 1 з секеръкою, з мечомъ („Razmuso Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos – 2 žirgai su lanksčiaisiais šarvais, su šalmais, su trumposiomis ietimis, o pėstininką [siuntė] vieną su kirviu, su kalaviju“).

*ощепомъ*⁹⁷ („Blažiejus, Šuško sūnus, iš Čergos, žirgas su kaftanu, su šalmu, su trumpąja ietimi“).

3. **Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis** (*кафтанъ + сагайдакъ + ощепъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1,95 proc. visų raitelių (5). Užrašymo pavyzdys: *Стефанъ Яцковичъ з Обуховича на кони въ кафтане, з сагайдакомъ, з ощепомъ*⁹⁸ („Stefanas, Jackaus sūnus, iš Obuchovičiaus su žirgu, su kaftanu, su saidoku, su trumpąja ietimi“).

4. **Lankstieji šarvai + šalmas + kardokšnis** (*панцеръ + прылбица + кордъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Кондратъ Гарасимовичъ конъ въ панъ., въ пр., съ кордомъ*⁹⁹ („Kondratas, Garasimo sūnus, žirgas su lanksčiais šarvais, su šalmu, su kardokšniu“).

5. **Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardokšnis** (*кафтанъ + сагайдакъ + кордъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Марътынъ Карповичъ з Черги на мерыне въ кафтане, з сагайдакомъ, з кордомъ*¹⁰⁰ („Martynas, Karpo sūnus, iš Čergos su išromytu eržilu, su kaftanu, su saidoku, su kardokšniu“).

6. **Lankstieji šarvai + skydas + trumpoji ietis** (*панцеръ + тарча + ощепъ*). Tokią ginkluotę taip pat turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Олехъно Паценъковичъ з Черги конъ въ панцеру, съ тар., з ощепомъ*¹⁰¹ („Olechno, Pacenos sūnus, iš Čergos, žirgas su lanksčiais šarvais, su skydu, su trumpąja ietimi“).

7. **Lankstieji šarvai + šalmas + mažesnio kalibro arkebuza** (*панцеръ + прылбица + аркабузъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis (1). Jis užrašytas taip: *Павелъ Петровъски на мер. въ пан., въ пр., з гаркабузомъ*¹⁰² („Pavelas Petrovskis su išromytu eržilu, su lanksčiais šarvais, su šalmu, su mažesnio kalibro arkebuza“).

8. **Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis** (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Олехъно Яръмолвичъ отъ отца своего ставиль <...>*

⁹⁷ Ten pat, p. 346.

⁹⁸ Ten pat, p. 348.

⁹⁹ Ten pat, p. 346–347.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 348.

¹⁰¹ Ten pat, p. 347.

¹⁰² Ten pat, p. 352.

кони – одынъ въ пан., въ пр., з сагайдакомъ <...>¹⁰³ („Olechno, Jarmolos sūnus, nuo savo tėvo išruošė <...> vieną žirgą su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su saidoku“).

Keturių dalių ginkluotė

Keturių dalių ginkluotę turėjo 14,8 proc. visų raitelių (38). Vieną keturių dalių komplektą sudarė husarų ginkluotė. Ji buvo užrašyta dvejopai – įrašu *збройно по усарьску* arba išvardijant visus ginkluotės elementus. Keturių dalių ginkluotės komplektų buvo 4:

1. **Lankstieji šarvai + šalmas + skydas + ilgoji ietis** (*панцеръ + прылбница + тарча + древо*). Ši ginkluotė dar vadinama *збройно по усарьску* („husarų ginkluotė“). Tokią ginkluotę turėjo 10,2 proc. visų raitelių (26). Asmenys, į kariuomenę siuntę husarus, dažniausiai jų buvo išruošę ne po vieną: vienas asmuo išruošė 9 husarus, vienas – 4, vienas – 3, du – po 2, vienas – 1 husarą. Visi husarų ginkluote ginkluoti raiteliai į kariuomenę vyko žirgais (*конъ*), o ne kitais joti tinkamais arkliais. Iš šių raitelių daugiausia – 21 – buvo užrašyti kartu išvardijant visus ginkluotės elementus. Užrašymo pavyzdys: *Анъдрей Богуфаловичъ Дорошъкевича з іменя своего Лосенского отъ дворца Понемонъского выслалъ брата своего молодъшого Михайла з ним почъту коней 4 въ пан. въ пр. съ тар. з древы*¹⁰⁴ („Andriejus, Bogufalo, Doroškos sūnaus, sūnus, iš savo Losensko dvaro nuo Panemunės rūmų išsiuntė savo jaunesnįjį brolių Michailą, su juo 4 žirgus [ir raitelius] su lanksčiaisiais šarvais, su šalmais, su skydais, su ilgosiomis ietimis“). Penki husarai buvo užrašyti ne išvardijant ginkluotės dalis, o nurodant, kad karys yra ginkluotas husarų ginkluote, pvz., *Миколай Яновичъ Толочъко, хоружыць Городенъски, з імень своихъ Молявицького отъ Субановицьны четъвертое часты 2 кони збройно по усарьску*¹⁰⁵ („Mikalojus, Jano sūnus, Toločka, Gar-

¹⁰³ Ten pat, p. 354. Visas įrašas: *Олехъно Ярѣмловичъ отъ отца своего ставиль 2 кони – одынъ въ пан., въ пр., з сагайдакомъ, а други въ каф., з ощепомъ, конъ съ Плавъского повету Слонимского, а други конъ съ Красницы Городенского повету* („Olechno, Jarmolos sūnus, nuo savo tėvo išruošė 2 žirgus – vieną su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su saidoku, o kitą – su kaftanu, su trumpąja ietimi, [vienas] žirgas iš Slanimo pavieto Plavsko, o kitas žirgas – iš Krasnicos, Gardino pavieto“).

¹⁰⁴ Ten pat, p. 349.

¹⁰⁵ Ten pat.

dino vėliavininko sūnus, iš savo dvarų – Moliavicko ir Subanovščiznos ketvirtosios dalies – 2 žirgai su husarų ginkluote ginkluotais raiteliais“).

2. **Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis** (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ + оцепъ*). Tokią ginkluotę turėjo 3,9 proc. visų raitelių (10). Užrašymo pavyzdys: *Оиля (такъ) Грынашковичъ з дыму на мер. въ пан., въ пр., з сагайдакомъ, з оценомъ*¹⁰⁶ („Oilia (taip), Grynaškos sūnus, nuo dūmo su išromytu eržilu, su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su saidoku, su trumpąja ietimi“).

3. **Lankstieji šarvai + šalmas + kirvis + mažesnio kalibro arkebuza** (*панцеръ + прылбица + секерка + аркабуз*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Станиславъ Глядовицьки водле повинности ставиль конь въ пан., въ пр., з секерою, з аркабузомъ <...>*¹⁰⁷ („Stanislavas Gliadovickis kaip prievolę išruošė žirgą su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su kirviu, su mažesnio kalibro arkebuza“).

4. **Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardas** (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ + шабля*). Tokią ginkluotę turėjo 1 raitelis. Jis užrašytas taip: *Тыфонъ Данилелевичъ на кони въ пан., въ пр., з сагайдакомъ, з шаблею* (348)¹⁰⁸ („Tyfonas, Danilos sūnus, su žirgu, su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su saidoku, su kardu“).

RAITELIŲ GINKLUOTĖS KOMPLEKTAI PAGAL NAUDOJIMO DAŽNUMĄ

Gardino bajorų vėliavoje buvo 256 raiteliai, iš jų 2 neturėjo ginkluotės. Buvo naudojami 29 ginkluotės komplektai. Trumpoji ietis (*оцепъ*) buvo įtraukta į 13 ginkluotės komplektų, lankstieji šarvai (*панцеръ*) – į 12, šalmas (*прылбица*) – į 10, saidokas, arba lankas su strėlėmis (*сагайдакъ*) – į 8, kardokšnis (*кордъ*) – į 7, kaftanas (*кафтанъ*) – į 6, kardas (*шабля*) – į 4, skydas (*тарча*) ir ilgoji ietis (*древо*) – į 3, mažesnio kalibro arkebu-

¹⁰⁶ Ten pat, p. 348.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 346. Visas įrašas: *Станиславъ Глядовицьки водле повинности ставиль конь въ пан., въ пр., з секерою, з аркабузомъ, а на ласку господарскую конь въ пан., въ пр., з сагайдакомъ, з оценомъ* („Stanislavas Gliadovickis kaip prievolę išruošė žirgą su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su kirviu, su mažesnio kalibro arkebuza, o valdovui pamaloninti – žirgą su lanksčiaisiais šarvais, su šalmu, su saidoku, su trumpąja ietimi“).

¹⁰⁸ Ten pat, p. 348.

za (*аркабузъ*) – į 2, kalavijas (*мечъ*) ir kirvis (*секерка*) – į 1 ginkluotės komplektą.

Toliau pagal naudojimo dažnumą nurodyti ginklų komplektai ir kiek raitelių juos turėjo:

1. Trumpoji ietis (*оцень*) – 82 raiteliai (32,03 proc.).

2. Lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis (*панцеръ + прылбица + оцень*) – 47 raiteliai (18,4 proc.).

3. Kaftanas + trumpoji ietis (*кафтанъ + оцень*) – 31 raitelis (12,1 proc.).

4. Lankstieji šarvai + šalmas + skydas + ilgoji ietis (*панцеръ + прылбица + тарча + древо*), arba ginkluoti husarų ginkluote (*или збройно по усаръску*) – 26 raiteliai (10,2 proc.).

5–6. Kaftanas + šalmas + trumpoji ietis (*кафтанъ + прылбица + оцень*) – 10 raitelių (3,9 proc.).

5–6. Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ + оцень*) – 10 raitelių (3,9 proc.).

7. Lankstieji šarvai + trumpoji ietis (*панцеръ + оцень*) – 9 raiteliai (3,5 proc.).

8–9. Kardokšnis (*кордъ*) – 5 raiteliai (1,95 proc.).

8–9. Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis (*кафтанъ + сагайдакъ + оцень*) – 5 raiteliai (1,95 proc.).

10. Šalmas + trumpoji ietis (*прылбица + оцень*) – 4 raiteliai (1,6 proc.).

11–12. Kardokšnis + trumpoji ietis (*кордъ + оцень*) – 3 raiteliai (1,2 proc.).

11–12. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis (*сагайдакъ + оцень*) – 3 raiteliai (1,2 proc.).

13–14. Kardas + trumpoji ietis (*шабля + оцень*) – 2 raiteliai (0,8 proc.).

13–14. Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis (*кафтанъ + сагайдакъ*) – 2 raiteliai (0,8 proc.).

15–29. Kardas (*шабля*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Saidokas, arba lankas su strėlėmis (*сагайдакъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Skydas + ilgoji ietis (*тарча + древо*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Kardokšnis + kalavijas (*кордъ + мечъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + kardokšnis (*панцеръ + кордъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + kardas (*панцеръ + шабля*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Trumpoji ietis + ilgoji ietis (*оцень + древо*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Kaftanas + kardokšnis (*кафтанъ + кордъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + šalmas + kardokšnis (*панцеръ + прылбица + кордъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Kaftanas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardokšnis (*кафтанъ + сагайдакъ + кордъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + skydas + trumpoji ietis (*панцеръ + тарча + оцень*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + šalmas + mažesnio kalibro arkebuza (*панцеръ + прылбица + аркабузъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + šalmas + kirvis + mažesnio kalibro arkebuza (*панцеръ + прылбица + секерка + аркабузъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

15–29. Lankstieji šarvai + šalmas + saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardas (*панцеръ + прылбица + сагайдакъ + шабля*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

PĖSTININKŲ GINKLUOTĖS KOMPLEKTAI

Iš Gardino vėliavos į kariuomenę vyko 13 pėstininkų¹⁰⁹. Pėstininkų ginkluotę sudarė nuo vienos iki trijų ginkluotės dalių. Buvo naudojami 5 ginkluotės komplektai. Daugiausia pėstininkų – 7 – turėjo vienos dalies, kiek mažiau – 5 – trijų dalių, 1 pėstininkas – dviejų dalių ginkluotę.

¹⁰⁹ LDK šauktinių kariuomenėje pėstininkų atsirado tik dėl nepaprastųjų priemonių sunkaus Livonijos karo metu, jų vaidmuo čia buvo visiškai menkas. Tačiau net ir šių pėstininkų atsiradimas vis dėlto sutapo su kitais požymiais, rodančiais riterių kariuomenės irimo pradžių. Gudavičius, E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, p. 92–93.

Vienos dalies ginkluotė

Vienos dalies ginkluotę turėjo 7 pėstininkai. Vienos dalies ginkluotės komplektų buvo 2:

1. **Trumpoji ietis** (*оценоѣ*). Vien trumpąją ietį turėjo 5 pėstininkai. Užrašymo pavyzdžiai: *Кононѣ Билѣичѣ*¹¹⁰ *нешѣ з оценомѣ*¹¹¹ („Kanonas, Bilčio sūnus, pėsčias su trumpąja ietimi“); *Кузьма Душычыстѣ*¹¹² *нешѣ з оценомѣ*¹¹³ („Kuzma Dušyčystas pėsčias su trumpąja ietimi“); *Касперѣ Войтеховичѣ Ейсмонѣтовича <...> з ыменя матерыстого Лобишѣского ставилѣ молодца з оценомѣ*¹¹⁴ („Kasperas, Vaitiekaus, Eismanto sūnaus, sūnus, iš motinos Lobiškių dvaro siuntė stuomeningą vyrą su trumpąja ietimi“); *Иванѣ Карпѣ выслалѣ <...> а драбовѣ <...> два з оцены*¹¹⁵ („Ivanas Karpas išsiuntė du pėstininkus su trumposiomis ietimis“).

2. **Didesnio kalibro arkebuza** (*ручѣница*). Vien didesnio kalibro arkebuzą turėjo 2 pėstininkai. Jie abu užrašyti viename įrašė: *Иванѣ Карпѣ выслалѣ <...> а драбовѣ <...> 2 з ручѣницами*¹¹⁶ („Ivanas Karpas išsiuntė 2 pėstininkus su didesnio kalibro arkebuzomis“).

Dviejų dalių ginkluotė

Dviejų dalių ginkluotę turėjo vienas pėstininkas. Dviejų dalių ginkluotės komplektas buvo 1:

1. **Kirvis + kalavijas** (*секерка + мечѣ*). Šią ginkluotę turėjęs pėstininkas šaltinyje užrašytas taip: *Размусовая Пеская Дорота з Новѣдейчовицызны <...> а драба 1 з секерѣкою, з мечомѣ*¹¹⁷ („Razmuso Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos [siuntė] vieną pėstininką su kirviu, su kalaviju“).

¹¹⁰ Minimasis asmuo *Кононѣ Билѣичѣ* buvo žirgo neišruošęs bajoras.

¹¹¹ *Литовская Метрика*, ч. III, *Книги публичныхъ делѣ, Переписи войска Литовскаго*, с. 347.

¹¹² Minimasis asmuo *Кузьма Душичистѣ* buvo žirgo neišruošęs bajoras.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Ten pat, p. 350–351.

¹¹⁵ Ten pat, p. 346.

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ten pat.

Trijų dalių ginkluotė

Trijų dalių ginkluotę turėjo 5 pėstininkai. Trijų dalių ginkluotės komplektų buvo 2:

1. **Lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis** (*панцеръ + прылбица + оцпенъ*). Tokią ginkluotę turėjo 4 pėstininkai. Visi jie įrašyti viename įrašė: *Иванъ Федоровичъ Мелешъко выслалъ служеб[никовъ] 4 в пан., въ пр., з оцпеномъ*¹¹⁸ („Ivanas, Fedoro sūnus, Meleška išsiuntė 4 tarnautojus su lankščiaisiais šarvais, šalmais, trumposiomis ietimis“).

2. **Kaftanas + šalmas + trumpoji ietis** (*кафтанъ + прылбица + оцпенъ*). Tokią ginkluotę turėjo vienas pėstininkas. Jis užrašytas šaltinyje taip: *Федоръ Гаврыловичъ въ каф. въ пр. з оцпеномъ (353)*¹¹⁹ („Fedoras, Gavrylos sūnus, su kaftanu, su šalmu, su trumpąja ietimi“).

PĖSTININKŲ GINKLUOTĖS KOMPLEKTAI PAGAL NAUDOJIMO DAŽNUMĄ

Iš Gardino pavieto į kariuomenę siunčiamų 13 pėstininkų naudojo 5 ginkluotės komplektus. Trumpoji ietis (*оцпенъ*) buvo įtraukta į 3 ginkluotės komplektus, šalmas (*прылбица*) – į 2, lankstieji šarvai (*панцеръ*), didesnio kalibro arkebuza (*ручъница*), kirvis (*секерка*), kalavijas (*мечъ*), kaftanas (*кафтанъ*) – į 1 ginkluotės komplektą.

Toliau pagal naudojimo dažnumą nurodyti ginklų komplektai ir kiek pėstininkų juos turėjo:

1. Trumpoji ietis (*оцпенъ*) – 5 pėstininkai.
2. Lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis (*панцеръ + прылбица + оцпенъ*) – 4 pėstininkai.
3. Didesnio kalibro arkebuza (*ручъница*) – 2 pėstininkai.
- 4–5. Kirvis + kalavijas (*секерка + мечъ*) – 1 pėstininkas.
- 4–5. Kaftanas + šalmas + trumpoji ietis (*кафтанъ + прылбица + оцпенъ*) – 1 pėstininkas.

¹¹⁸ Ten pat, p. 355.

¹¹⁹ Ten pat, p. 353.

APSAUGINĖ IR PUOLAMOJI GINKLUOTĖ

Visą Gardino vėliavos raitelių ir pėstininkų ginkluotę galima suskirstyti į apsauginę¹²⁰ ir puolamąją¹²¹, karių ginkluotės komplektus atitinkamai išskirstant į dvi dalis. Tai atlikus paprasčiau tirti, iš kelių dalių susideda karių apsauginė ir puolamoji ginkluotė, kokie ginklai ją sudarė.

Raitelių apsauginė ginkluotė¹²²

Ginkluoti apsaugine ginkluote į kariuomenę vyko 60,5 proc. raitelių (155). Raitelių, kurie būtų vykę turėdami vien apsauginę ginkluotę (be puolamosios), nebuvo. Buvo 8 apsauginės ginkluotės komplektai, sudaryti iš 1–3 dalių. Apsauginės ginkluotės neturėjo 39,5 proc. raitelių (101).

Vienos dalies apsauginė ginkluotė

Ginkluoti vienos dalies apsaugine ginkluote į kariuomenę vyko 21,9 proc. raitelių (56). Šios apsauginės ginkluotės, kurią sudarė 1 ginklas, komplektai buvo 4:

1. Kaftanas (*кафтанъ*) – 40 raitelių (15,6 proc.)¹²³.
2. Lankstieji šarvai (*панцеръ*) – 11 raitelių (4,3 proc.).
3. Šalmas (*прълбица*) – 4 raiteliai (1,6 proc.).
4. Skydas (*тарча*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

¹²⁰ Apsauginę ginkluotę sudaro šalmai, šarvai, skydai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XXIII, 2013, p. 46. Kaftanus galima laikyti šarvų variantu, nes ankstyvieji šarvai buvo pagaminti iš lino (Graikija, XV–III a. pr. Kr.), popieriaus (Kinija, IX a. pr. Kr.), taip pat buvo naudojami medvilnės prikimšti drabužiai (senovės actekai). Vėliau šarvai buvo daromi iš galvijų odos. *Ten pat.*

¹²¹ Puolamajai ginkluotei čia priskirti šių tipų ginklai: 1) šaunamieji ginklai (didesnio ir mažesnio kalibro arkebuzos), 2) templiniai ginklai (saidokai), 3) šaltieji ginklai – kertamieji ginklai (kirviai), kertamieji-duriamieji ginklai (kardai, kardokšniai, kalavijai), ilgakočiai duriamieji ginklai (trumposios ir ilgosios ietys).

¹²² Galima palyginti Gardino raitelių ir totorių raitelių apsauginę ginkluotę. Gardino raitelių šios ginkluotės turėjo 60,5 proc. (155), o totorių raitelių – beveik tris kartus mažiau – 22,4 proc. (35). Ir Gardino, ir totorių apsauginės ginkluotės komplektai buvo 1–3 dalių. Gardino raiteliai turėjo 8 apsauginės ginkluotės komplektus, o totorių raiteliai perpus mažiau – 4. Bendrą ir Gardino, ir totorių raitelių apsauginę ginkluotę sudarė lankstieji šarvai, kaftanai ir šalmai, o skydus turėjo tik Gardino raiteliai. Vienas totorių raitelis buvo ginkluotas tik apsaugine trijų dalių ginkluote (puolamosios ginkluotės neturėjo).

¹²³ Nurodoma, koks skaičius karių turėjo tokį apsauginės ginkluotės komplektą.

Dviejų dalių apsauginė ginkluotė

Ginkluoti dviejų dalių apsaugine ginkluote į kariuomenę vyko 28,5 proc. raitelių (73). Šios ginkluotės buvo 3 komplektai:

1. Lankstieji šarvai + šalmas (*панцеръ + прылбица*) – 62 raiteliai (24,2 proc.).
2. Kaftanas + šalmas (*кафтанъ + прылбица*) – 10 raitelių (3,9 proc.).
3. Lankstieji šarvai + skydas (*панцеръ + тарча*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

Trijų dalių apsauginė ginkluotė

Ginkluoti trijų dalių apsaugine ginkluote į kariuomenę vyko 26 raiteliai (10,2 proc.). Visi jie buvo husarai. Jų apsauginę ginkluotę sudarė lankstieji šarvai + šalmas + skydas (*панцеръ + прылбица + тарча*).

Raitelių puolamoji ginkluotė¹²⁴

Ginkluoti puolamąja ginkluote į kariuomenę vyko 99,2 proc. raitelių (254). Vien tik puolamąją ginkluotę (be apsauginės) turėjo 39,5 proc. raitelių (101). Buvo 14 puolamosios ginkluotės komplektų, kuriuos sudarė 1–2 dalys. Puolamosios ginkluotės (taip pat apsauginės) neturėjo 2 raiteliai (0,8 proc.).

Vienos dalies puolamoji ginkluotė

Ginkluoti vienos dalies puolamąja ginkluote į kariuomenę vyko 88,3 proc. raitelių (226). Buvo 6 šios ginkluotės komplektai:

1. Trumpoji ietis (*оуцень*) – 184 raiteliai (71,9 proc.).
2. Ilgoji ietis (*древцо*) – 27 raiteliai (10,5 proc.).
3. Kardokšnis (*кордъ*) – 8 raiteliai (3,1 proc.).
4. Saidokas, arba lankas su strėlėmis (*сагайдакъ*) – 4 raiteliai (1,6

¹²⁴ Galima palyginti Gardino ir totorių raitelių puolamąją ginkluotę. Ginkluoti šia ginkluote vyko 99,2 proc. Gardino raitelių (254) ir 99,4 proc. totorių raitelių (155). Ir Gardino, ir totorių raitelių puolamoji ginkluotė buvo 1–2 dalių, tačiau labai skyrėsi jų proporcijos: dviejų dalių puolamąją ginkluotę turėjo 62,8 proc. totorių (98) ir tik 10,9 proc. (28) Gardino raitelių, t. y. apie šešis kartus mažiau. Gardino raiteliai turėjo 14 puolamosios ginkluotės komplektų, totorių raiteliai – 8. Bendri ir Gardino, ir totorių raitelių puolamieji ginklai buvo trumposios ietys, saidokai, arba lankai su strėlėmis, kardai, kardokšniai ir kirviai. Ilgasias ietis, kalavijus ir mažesnio kalibro arkebuzas naudojo tik Gardino raiteliai.

proc.).

5. Kardas (*шабля*) – 2 raiteliai (0,8 proc.).
6. Mažesnio kalibro arkebuza (*аркабузъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

Dviejų dalių puolamoji ginkluotė

Ginkluoti dviejų dalių puolamąja ginkluote į kariuomenę vyko 10, 9 proc. raitelių (28). Buvo 8 šios ginkluotės komplektai:

1. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis (*сагайдакъ + оуцень*) – 18 raitelių (7 proc.).
2. Kardokšnis + trumpoji ietis (*кордъ + оуцень*) – 3 raiteliai (1,2 proc.).
3. Kardas + trumpoji ietis (*шабля + оуцень*) – 2 raiteliai (0,8 proc.).
4. Trumpoji ietis + ilgoji ietis (*оуцень + древо*) – 1 raitelis (0,4 proc.).
5. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardokšnis (*сагайдакъ + кордъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).
6. Kirvis + mažesnio kalibro arkebuza (*секерка + аркабузъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).
7. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardas (*сагайдакъ + шабля*) – 1 raitelis (0,4 proc.).
8. Kardokšnis + kalavijas (*кордъ + мечъ*) – 1 raitelis (0,4 proc.).

Pėstininkų apsauginė ginkluotė

Ginkluoti apsaugine ginkluote į kariuomenę vyko 5 pėstininkai. Pėstininkų, kurie būtų turėję tik apsauginę ginkluotę (be puolamosios), nebuvo. Apsauginės ginkluotės neturėjo 8 pėstininkai. Buvo 2 apsauginės ginkluotės komplektai, abu – dviejų dalių:

1. Lankstieji šarvai + šalmas (*панцеръ + прылбица*) – 4 pėstininkai.
2. Kaftanas + šalmas (*кафтанъ + прылбица*) – 1 pėstininkas.

Pėstininkų puolamoji ginkluotė

Puolamąją ginkluotę turėjo visi pėstininkai (13), vien tik puolamąją ginkluotę (be apsauginės) – 8 pėstininkai. Buvo 3 puolamosios ginkluotės 1–2 dalių komplektai.

Vienos dalies puolamoji ginkluotė

Vienos dalies puolamąją ginkluotę turėjo 12 pėstininkų. Šios ginkluotės buvo 2 komplektai:

1. Trumpoji ietis (*оуцень*) – 10 pėstininkų.
2. Didesnio kalibro arkebuza (*ручница*) – 2 raiteliai.

Dviejų dalių puolamoji ginkluotė

Dviejų dalių puolamąją ginkluotę turėjo vienas pėstininkas. Vienintelį šios ginkluotės komplektą sudarė kirvis + kalavijas (*секерка + меч*).

Toliau išvardyti raitelių apsauginės ginkluotės komplektai pagal naudojimo dažnumą:

1. Lankstieji šarvai + šalmas (*панцеръ + прылбица*) – 24,2 proc. (62).
2. Kaftanas (*кафтанъ*) – 15,6 proc. (40).
3. Lankstieji šarvai + šalmas + skydas (*панцеръ + прылбица + тарча*) – 10,2 proc. (26).
4. Lankstieji šarvai (*панцеръ*) – 4,3 proc. (11).
5. Kaftanas + šalmas (*кафтанъ + прылбица*) – 3,9 proc. (10).
6. Šalmas (*прылбица*) – 1,6 proc. (4).
- 7–8. Skydas (*тарча*) – 0,4 proc. (1).
- 7–8. Lankstieji šarvai + skydas (*панцеръ + тарча*) – 0,4 proc. (1).

Raitelių puolamosios ginkluotės komplektai pagal naudojimo dažnumą:

1. Trumpoji ietis (*оуцень*) – 71,9 proc. (184).
2. Igoji ietis (*древо*) – 10,5 proc. (27).
3. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + trumpoji ietis (*сагайдакъ + оуцень*) – 7,0 proc. (18).
4. Kardokšnis (*кордъ*) – 3,1 proc. (8).
5. Saidokas, arba lankas su strėlėmis (*сагайдакъ*) – 1,6 proc. (4).
6. Kardokšnis + trumpoji ietis (*кордъ + оуцень*) – 1,2 proc. (3).
- 7–8. Kardas (*шабля*) – 0,8 proc. (2).
- 7–8. Kardas + trumpoji ietis (*шабля + оуцень*) – 0,8 proc. (2).
- 9–14. Mažesnio kalibro arkebuza (*аркабузь*) – 0,4 proc. (1).

9–14. Kardokšnis + kalavijas (*кордъ + мечъ*) – 0,4 proc. (1).

9–14. Trumpoji ietis + ilgoji ietis (*оцпенъ + древо*) – 0,4 proc. (1).

9–14. Saidokas, arba lankas su strėlėmis, + kardokšnis (*сагайдакъ + кордъ*) – 0,4 proc. (1).

9–14. Kirvis + mažesnio kalibro arkebuza (*секерка + аркабузъ*) – 0,4 proc. (1).

9–14. Saidokas, arba lankas su strėlėmis + kardas (*сагайдакъ + шабля*) – 0,4 proc. (1).

Pėstininkų apsauginės ginkluotės komplektai pagal naudojimo dažnumą:

1. Lankstieji šarvai + šalmas (*панцеръ + прылбица*) – 4.
2. Kaftanas + šalmas (*кафтанъ + прылбица*) – 1.

Pėstininkų puolamosios ginkluotės komplektai pagal naudojimo dažnumą:

1. Trumpoji ietis (*оцпенъ*) – 10.
2. Didesnio kalibro arkebuza (*ручница*) – 2.
3. Kirvis + kalavijas (*секерка + мечъ*) – 1.

IŠVADOS

1. 1565 m. LDK kariuomenės Gardino pavieto bajorų surašymas vyko nuo tų metų liepos 13 iki spalio 10 dienos. Buvo 33 užrašymo į registrą datos. 13 kartų nurodyta ir savaitės diena. Per dieną buvo surašoma nuo 1 iki 53 karių (dažniausiai po vieną). Registras pradedamas Gardino vėlavininko užrašymu.

2. Gardino bajorų registre asmenvardžiais užrašytas 241 bajoras (232 vyrai ir 9 moterys). Į kariuomenę bajorai (vyrai) vyko patys, kartais siuntė kitus žmones – šeimos narius arba tarnus. Bajorės (moterys) paprastai išruošdavo žirgus ir kartu raitelius. Registre užrašyta 14 siunčiamų šeimos narių ir kitų giminaičių – dažniausiai tai sūnūs arba broliai, kurie įprastai nurodomi vardu, taip pat 35 siunčiami ne bajorų luomo asmenys, kurių asmenvardžiai nenurodomi.

3. Bajorų sąrašuose nurodyti 257 kariuomenei jų išruošti žirgai ir kiti joti skirti arkliai, iš jų – 109 žirgai, 90 išromytų eržilų, 57 nuvaryti arkliai

ir 1 kumelė. Žirgų buvo vienu daugiau negu raitelių (vienas raitelis turėjo atsarginį žirgą). Geresnius žirgus dažniau turėjo geriau ginkluoti raiteliai.

4. Karių ginkluotę sudarė apsauginė ir puolamoji ginkluotė. Apsauginė ginkluotė – tai šalmai, lankstieji šarvai, kaftanai ir skydai. Puolamoji ginkluotė – kertamieji ginklai (kirviai), kertamieji-duriamieji ginklai (kardokšniai, kardai, kalavijai), ilgakočiai duriamieji ginklai (trumposios ir ilgosios ietys), templiniai ginklai (saidokai, arba lankai su strėlėmis, ir jiems skirti dėklai – lankinė ir strėlinė), šaunamieji ginklai (didesnio ir mažesnio kalibro arkebuzos). Raiteliai buvo ginkluoti 13 rūšių ginklais: trumposiomis ietimis (81,25 proc.), šalmais (39,8 proc.), lanksčiaisiais šarvais (39,1 proc.), kaftanais (19,5 proc.), skydais ir ilgosiomis ietimis (po 10,9 proc.), saidokais (9,4 proc.), kardokšniais (5,1 proc.), kardais (2 proc.), mažesnio kalibro arkebuzomis (0,8 proc.), kirviais ir kalavijais (po 0,4 proc.). Pėstininkai buvo ginkluoti 7 rūšių ginklais: trumposiomis ietimis (10), šalmais (5), lanksčiaisiais šarvais (4), didesnio kalibro arkebuzomis (2), kalavijais, kaftanais ir kirviais (po 1).

5. Į kariuomenę vyko 256 raiteliai (iš jų 2 – be ginkluotės). Raitelių ginkluotės komplektus sudarė 1–4 dalys. Vienos dalies ginkluotę turėjo 34,8 proc., dviejų dalių – 23,4 proc., trijų dalių – 26,2 proc., keturių dalių – 14,8 proc. raitelių. Buvo 29 raitelių ginkluotės komplektai. Vienos dalies ginkluotės komplektų buvo 4, dviejų dalių – 13, trijų dalių – 8, keturių dalių – 4. Dažniausiai naudoti šie raitelių ginkluotės komplektai: a) trumpoji ietis (jas turėjo 32,03 proc. raitelių), b) lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis (18,4 proc.), c) kaftanas + trumpoji ietis (12,1 proc.), d) lankstieji šarvai + šalmas + skydas + ilgoji ietis (10,2 proc.) – buvo ginkluoti husarai.

6. Apsauginės ginkluotės turėjo 60,5 proc. raitelių. Apsauginės ginkluotės komplektus sudarė 1–3 dalys. Vienos dalies apsauginės ginkluotės turėjo 21,9 proc., dviejų dalių – 28,5 proc., trijų dalių – 10,2 proc. raitelių. Buvo 8 raitelių apsauginės ginkluotės komplektai: vienos dalies apsauginės ginkluotės – 4, dviejų dalių – 3, trijų dalių – 1. Dažniausiai pasitaikė šie raitelių apsauginės ginkluotės komplektai: a) lankstieji šarvai + šalmas (juos turėjo 24,2 proc. raitelių), b) kaftanas (15,6 proc.), c) lankstieji šarvai + šalmas + skydas (10,2 proc.).

Puolamosios ginkluotės turėjo 99,2 proc. raitelių. Vien tik puolamąją ginkluotę (be apsauginės) turėjo 39,5 proc. raitelių. Puolamosios ginkluo-

tės komplektus sudarė 1–2 dalys. Vienos dalies puolamosios ginkluotės turėjo 88,3 proc., dviejų dalių – 10,9 proc. raitelių. Buvo 14 puolamosios ginkluotės komplektų: vienos dalies – 6, dviejų dalių – 8. Dažniausiai pasitaikė šie raitelių puolamosios ginkluotės komplektai: a) trumpoji ietis (turėjo 71,9 proc. raitelių), b) ilgoji ietis (10,5 proc.), c) saidokas + trumpoji ietis (7 proc.).

7. Į kariuomenę vyko 13 pėstininkų. Pėstininkų ginkluotės kompleksus sudarė 1–3 dalys. Vienos dalies ginkluotės turėjo 53,8 proc., dviejų dalių – 7,7 proc., trijų dalių – 38,5 proc. pėstininkų. Buvo 5 pėstininkų ginkluotės komplektai: vienos dalies – 2, dviejų dalių – 1, trijų dalių – 2. Dažniausiai pasitaikė šie pėstininkų ginkluotės komplektai: a) trumpoji ietis (turėjo 5 pėstininkai), b) lankstieji šarvai + šalmas + trumpoji ietis (4), c) didesnio kalibro arkebuza (2).

8. Apsauginės ginkluotės turėjo 5 pėstininkai. Apsauginės ginkluotės kompleksus sudarė 2 dalys. Buvo 2 apsauginės ginkluotės komplektai: a) lankstieji šarvai + šalmas (turėjo 4 pėstininkai), b) kaftanas + šalmas (1). Puolamosios ginkluotės turėjo visi pėstininkai, vien tik puolamąją ginkluotę (be apsauginės) – 8 pėstininkai. Puolamosios ginkluotės kompleksus sudarė 1–2 dalys. Vienos dalies puolamosios ginkluotės turėjo 12 pėstininkų, dviejų dalių – 1. Vienos dalies puolamosios ginkluotės komplektų buvo 2, dviejų dalių – 1, iš viso 3 komplektai: a) trumpoji ietis (turėjo 10 pėstininkų), b) didesnio kalibro arkebuza (2), c) kirvis + kalavijas (1).

ŠALTINIS

Литовская Метрика, ч. III: Книги Публичныхъ Дель. Переписи войска литовскаго. Петроградъ, 1915.

LITERATŪRA

Airini, Vidmantas. Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. *Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose.* Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2013, 240 p.

Bugys, Paulius. XIV–XV a. ilgieji kovos peiliai (kardokšniai) Vilniaus Žemutinėje pilyje. *Istorija*, Vilnius, t. 85, 2012.

Bugys, Paulius. XV–XVI a. ilgieji kovos peiliai iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2015 metais* (almanachas), Kaunas, 2016, p. 5–15.

Čirūnaitė, Jūratė. Gardino bajorų įvardijimas XVI a. pirmoje pusėje. *Darbai ir dienos*, 2011, Nr. 56, p. 125–142.

Čirūnaitė, Jūratė. XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų vardynas. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 1 (95), p. 42–51.

Čirūnaitė, Jūratė. 1565 metų Gardino bajorų vardai ir lietuviški asmenvardžiai. *Terra Jatwezenorum*, 2019, t. 11, d. 1, p. 40–50.

Čirūnaitė, Jūratė. Gardino pavieto registras ir bajorų įvardijimas 1565 m. dokumente. *Lituanistica*, 2020, t. 66, Nr.3 (121), p. 229–243.

Čirūnaitė, Jūratė. 1565 metų Gardino pavieto bajorų patronimai. *Terra Jatwezenorum*, 2020, t. 12, d.1, p. 85–97.

Čirūnaitė, Jūratė. Lietuvos totorių, užrašytų 1565 m. LDK kariuomenės surašyme, nelingvistiniai įvardijimo elementai. *Karo archyvas*, 2021, t. XXXVI, p. 7–36.

Čirūnaitė, Jūratė. *Lietuvos totorių vardynas iki pavardžių susidarymo: XVI–XVII amžius*. Kaunas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, 2021, 198 p.

Grodowski, Michał, Żygulski, Zdzisław Jun. *Słownik uzbrojenia historycznego*. Warszawa, 1998.

Gudavičius, Edvardas. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, t. XIII, 1992, p. 43–118.

Guzevičiūtė, Rūta. *Tarp Rytų ir Vakarų: XVI–XIX a. LDK bajorų kostiumo formavimosi aplinkybės ir pavidalai*. Vilnius, 2006.

Lazutka, Stanislovas; Gudavičius, Edvardas. Kardas. *Lietuvos istorijos metraštis, 1982 metai*. Vilnius, 1982–1983.

Matušakaitė, Marija. *Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje*. Vilnius: Aidai, 2003, 390 p.

Matuszewski, Roman. *Muszkiety, arkebuzy, karabiny*. Warszawa, 2000, 206 s.

Plewczyński, Marek. Wkład Serbów w rozwój staropolskiej wojskowości (1450–1570). *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. XXXVI, Wrocław, 1994, s. 3–21.

Plewczyński, Marek. Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I połowie XVI w. *Technika a wojna X–XX w.* Siedlce, 2000, s. 90–122.

Plewczyński, Marek. Przebrowienie husarii polskiej za panowania Zygmunta Augusta (1548–1572). *W boju i na paradzie. Husaria Rzeczypospolitej w XVI–XVII w.* Warszawa, 2020, s. 107–126.

Sapjanskienė, Vilija; Airini, Vidmantas. Dagtiniai ir ratukiniai šautuvai. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais* (almanachas). Kaunas, 2012, p. 21–23.

Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. XXIII, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.

Żygulski, Zdzisław Jun. *Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu.* Warszawa, 1982, 334 s.

Бірыла, Мікалай Васілевіч. *Беларуская антрапанімія.* Мінск, 1966, 328 с.

Бірыла, Мікалай Васілевіч. *Беларуская антрапанімія.* Мінск, 1969, 505 с.

Бохан, Юрий Николаевич. *Вайсковая справа ў Вялікім княстве Літоўскім у другой палове XIV–канцы XVI ст.* Мінск, 2008, 449 с.

Даль, Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. II. Москва: Русский язык, 1981.

Įteikta 2023 m. kovo 1 d.

REGISTER OF GARDIN LOCATION, HORSES, SOLDIERS' WEAPONS IN THE 1565 CENSUS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Assoc. Prof. Dr. Jūratė ČIRŪNAITĖ,
Lithuanian University of Health Sciences

In 1565, the Gardin flag census took place from the 13th of July to the 10th of October. The flag contained 257 horses and other horses for riding (109 horses, 90 castrated stallions, 57 driven off horses and 1 mare).

There were 256 horsemen. The horsemen were armed with 13 types of weapons: short spears (81.3% had them), helmets (39.8%), flexible armor (39.1%), caftans (19.5%), shields and long spears (10.9% each), bows with arrows (9.4%), long fighting knives (5.1%), swords (2%), smaller caliber arquebuses (0.8%), axes and swords (each 0.4%). There were 29 sets of horsemen's armor, consisting of 1–4 parts. 34.8% of horsemen had one-piece weapons, 23.4% of two-pieces, 26.2% of three-pieces, and 14.8% of four-pieces. The following sets of horsemen's armor were most often used: 1) short spear (32% had them), 2) flexible armor + helmet + short spear (18.4%), 3) kaftan + short spear (12.1%), hussar armor: flexible armor + helmet + shield + long spear (10.2%). 60.5% of horsemen had protective weapons. There were 8 protective armor sets and they consisted of 1–3 parts. 21.9% of horsemen had one-piece protective weapons, 28.5% had two-piece, and 10.2% had three-piece weapons. The most common sets of protective armor for horsemen were: 1) flexible armor + helmet (24.2%), 2) kaftan (15.6%), 3) flexible armor + helmet + shield (10.2%). 99.2% of horsemen had offensive weapons. There were 14 sets of offensive weapons and they consisted of 1–2 parts. 88.3% of horsemen had one-piece offensive weapons, two-piece – 10.9%. The following sets of offensive weapons for horsemen were most common: 1) short spear (71.9%), 2) long spear (10.5%), 3) bow with arrows + short spear (7%).

There were 13 infantrymen. The infantrymen were armed with 7 types of weapons: short spears (10), helmets (5), flexible armour (4), larger calibre arquebuses (2), swords, kaftans, axes (each had 1). There

were 5 sets of infantry weapons, consisting of 1–3 parts. 7 infantrymen had one-piece weapons, 1 had two-pieces, and 5 had three-pieces. The following sets of infantry weapons were most often used: 1) short spear (5), 2) flexible armour + helmet + short spear (4), 3) larger calibre arquebus (2). 5 infantrymen had protective weapons. There were 2 sets of this armour and they consisted of 2 parts each: 1) flexible armour + helmet (had 4), 2) caftan + helmet (1). All infantry had offensive weapons. There were 3 sets of this armament and they consisted of 1–2 parts. 12 infantrymen had offensive weapons in one part, 1 in two parts. There were the following sets of offensive weapons for infantry: 1) short spear (10), 2) larger calibre arquebus (2), 3) ax + sword (1).